

Incendis da vitgs e da guaud

Incendis da citads e da vitgs eran en il temp fin il 20. tschientaner in fenomen fitg derasà, favorisà dals edifizis bajegiads stretgamain in sper l'auter e d'ina gronda quantitatad da materials da construcziun inflam-mabels sco er da rauba magasinada sco fain e strom che tschiffa bain fie. L'utilisaziun da fieu avert en differents secturs da la vita, per exemplen il mastergn, per cuschinat u per l'illuminaziun augmentava la ristga d'in incendi. En las valladas dal Grischun vegnan er anc vitiars facturs meteorologics, en spezial vents fermes u periodas da setgira pli lungas. **11.02** La visualisaziun **11.01** mussa schematicamain questas cundiziuns da basa che favuriseschan incendis, ils facturs che chaschunan e che promovan incendis, las strategias per superar incendis a curta vista e las strategias da prevenziun a lunga vista che resultan da quai.

En il decurs dals ultims tsching tschientaners èn stadas pertutgadas d'incendis dal vitg vischnancas en quasi tut las regiuns dal Grischun. Unicamain Cuira sco citad pli gronda aveva già dapi la fin dal temp medieval in bel dumber d'edifizis da crap en il center. Quai reduciva clera-main il privel d'incendis. Ultra da quai dastgassan esser stadas meglras là già baud las pussavladads da stizzar il fieu. Ils ultims incendis gronds che han devastà grondas parts da Cuira èn pervia da quai capitads la fin dal temp medieval ed il temp nov tempriv (1361, 1383, 1464, 1479, 1574, 1576, 1674).¹ In dumber pli pitschen d'incendis dal vitg po er vegnir constatà per ils abitidis classics sparpagliads dals Gualsers, perquai ch'igl era già sulettamain pervia da las distanzas pauc probabel ch'il fieu sa derasia d'in aclaun a l'auter.

11.06
Persunas mirvegliusas inspecteschan
las ruinas da l'incendi da Panaduz, 1908
Il turissem da catastrofa èn fenomen ch'i deva tuttavia er già il 19. e 20. tschientaner tempriv. La fotografia dal fanadur 1908 è in document rar per quai: piffunzas e piffunz vestgids en moda solida e bainstanta spassegian tras las vias da la vischancia da Panaduz devasta dal fieu. Sco usità da quel temp è quest motiv er vegni reproduci sco charta postal fotografica ed offrida en vendita per generar daners da donaziun.

11.07
Curs da scolaziun dals pumpiers
da Bondo, 5–11 da zercladur 1904
Ils numerus incendis da vitgs dal 19. e 20. tschientaner tempriv han er chaschuna ina professionalisaziun dals pumpiers: raits da conducts d'aqua cun idrants èn vegnidias installadas pass per pass er en vischnancas ruralas; unius da pumpiers localas han survegni meglris apparats tecnicis ed ina meglra scolaziun per pudair cumbatter ils fieus en moda coordinada cun ils pumpiers dals vitgs vischins.

11.01

Facturs per l'erupziun e per la derasaziun d'incendis da vitgs

Tant tar las cundiziuns da basa che favuriseschan incendis sco er tar ils facturs che chaschunan e promovan incendis sa cruschan aspecta da l'aura e da la societad. Entant che las strategias per dumagnar incendis mettan en il center l'agid immediat per las personas donnegiadas, pon las strategias da prevenziun a lunga vista, che sa basan sin experientschas, meglierar decisivamain las cundiziuns da basa per il futur, per exemplu cun reglements da construcziun u cun la professionalisaziun dals pumpiers.

11.07

Cundiziuns che favuriseschan incendis

- **parameters architectonics**
 - construcziun en lain
 - giassas stretgas
- **vita da mintgadi**
 - fieu avert en chasa e mastergn
- **aura**
 - lungas setgiras
 - vals da favugn

Strategias da prevenziun a lunga vista

- **adattaziuns architectonicas**
 - reglements da construcziun (scumond da tetgs da lain)
 - construcziun da vias pli largias, plan orizontal regular
 - dischlocaziun d'interpresas da mastergnanza or dal center del vitg
- **professionalisaziun dals pumpiers**
 - instrucziun e trenement regular da voluntaris
 - meglierament da la rait d'idrants resp. da la reserva d'aua da stizzar
- **sistems meteorologics d'avertiment**
- **assicuranzas cunter fieu**

Facturs chaschunants e promovents

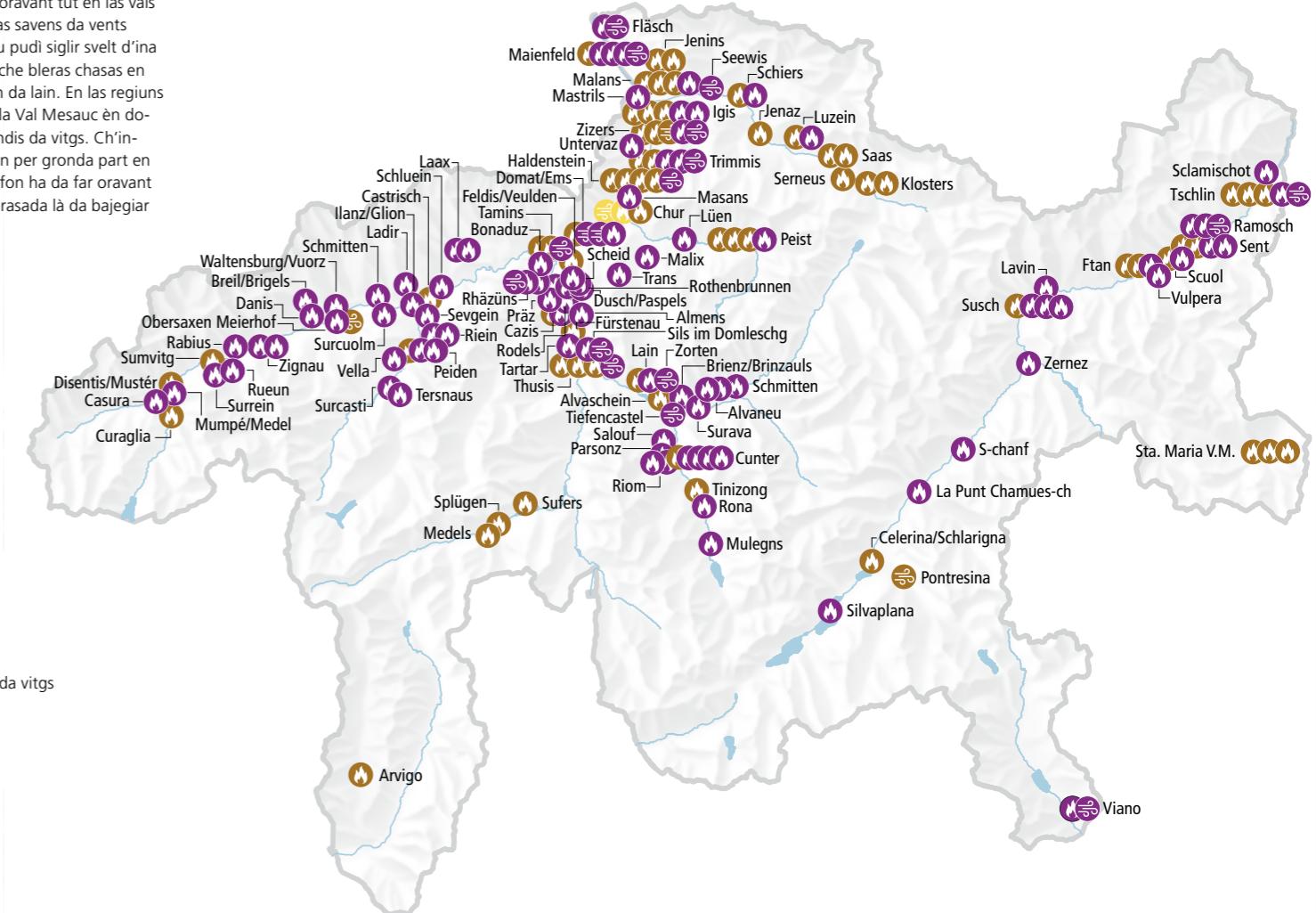
- **facturs architectonics**
 - pignas defectas, accidents tecnicis
- **vita da mintgadi**
 - tractament inattentiv dal fieu avert
- **fatgs da pumpiers insufficients**
 - mancanza d'urdens tecnicis e d'ina rait d'idrants
 - agid da vischnancas vischinas mancant u retardà
- **aura**
 - chametgs
 - vents fermes
- **acziuns da guerra**

Strategias da superaziun a curta vista

- **agid a las personas pertutgadas**
 - recepcziun da las personas senza tetg en las vischnancas vischinas
 - rauba d'agid e sustegn finanzial da collectas per intents da beneficenza
- **reconstrucziun**
 - agid regional e surregiunal
- **discussiun davart adattaziuns architectonicas**

Incendis da citads e da vitgs en il Grischun, 1524–1945

La charta geografica mussa ch'incendis da vitgs eran in problem oravant tut en las valis grischunas pertutgadas savens da vents fermes. Uschia ha il fieu pudi sigir svelt d'ina chasa a l'autra, siond che blearas chasas en quellas contradas eran da lain. En las regiuns interalpinas sco er en la Val Mesoac èn documentads main incendis da vitgs. Ch'incendis da vitgs mancan per gronda part en il sid dal chantun italofon ha da far oravant tut cun la moda pli derasada là da bajegiar chasas da crap.

edifizis a l'ost da la vischnanca èn restads senza donn; 83 chasas e gisti tanta stallas èn daventadas victima da las flommas. Plirs animals da niz han pers lur vita. Remartgabel è ch'in «turissem da catastrofa» ha cu-menzà directamain suenter l'incendi da Panaduz e che la Viafier retica ha schizunt mobilisà treins speziali nà da Cuira.⁴ 11.06

Ils motifs per incendis da guaud corrispondan per part a quels d'incendis da vitgs, dentant giogan cundiziuns da l'aura sco lungas setgiras, chametgs e vents fermi ina rolla anc pli gronda. Studis archeobotanics en il Parc Naziunal Svizzer han mussà ch'incendis da guaud effectuads en moda naturala èn dapi il temp preistoric tipics per la regiuvinaziun dals tieus alpins che creschan là.⁵ Vitiors vegnan sco raschuns er facturs fatgs da l'uman sco per exemplu metter fieu, ir enturn inattentivamain cun fieu avert (per exemplu pasters a l'ur dal guaud) u runcadas cun agid dal fieu ch'è daventà incontrollabel. Er activitads professionalas en il guaud sco far charvun u exploitar rascha cun agid dal fieu vegnan en dumonda sco motiv per incendis.⁶ Il grond incendi da guaud al Calanda l'avust/settember 1943 è vegni chaschunà d'exercizis da tir dal militar. A l'incendi è precedida ina lunga perioda da setgira, supplementarmain è el vegni excità da vents fermi. La fin finala han var 3600 forzas d'acziun pudi stizzar el suenter traies emnas e mez.⁷ 11.08

L'analisa d'incendis da guaud istorics manca anc adina en la perscrutaziun, almain quai che pertutga la registrazion sistemica per in spazi pli grond. Incendis da guaud en tut il chantun Grischun vegnan endatads sistemanticamain pir dapi l'onn 1967 da l'Uffizi da guaud e privels da la natira. Dapi lura vegnan registrads per onn var 20 incendis da guaud da differenta grondezza. In dumber cleramain pli aut d'incendis da guaud è documentà per ils onns 1971 (74), 1972 (46), 1976 (49) e per la stad da chalira en tut l'Europa da l'onn 2003 (46). 11.05 Eveniments cun donns pli gronds han marcà er ils onns 1996–1998 cun incendis a Bever (avrigl 1996), Brusio (mars 1997, avrigl 1998) ed en la Val Mesauc (avrigl 1997). Il dumber d'incendis da guaud en il Grischun sco er la surfatscha ch'els han devastà sa reducescha tendenzialmain ils ultims 50 onns. Quai dependa per l'ina dal fatg che la populaziun è pli conscientia dals privels, per l'autra ch'ins cuntanscha meglier ils lieus d'incendi e ch'ils fatgs da pumpiers èn sa meglierads. Ils ultims 100 onns han ins perscrutà pli detagliadament mo las vals dal sid grischunas, per las qualas è vegnida creada gia l'onn 1993 – ensemble cun las outras regiuns italofonas da la Svizra (Tessin, vart dal sid dal Simplon) – ina banca da datas davart ils incendis da guaud en il rom dal Program naziunal da perscrutaziun 31.⁸ 11.04 Sin basa da quella ha l'Institut federal per la perscrutaziun da guaud, naiv e cuntrada (WSL) sviluppà l'onn 2008 – per incumbensa da l'Uffizi federal d'ambient (UFAM) – la banca da datas naziunala per incendis da guaud Swissfire.⁹ 11.05

Per il temp avant il 20. tschientaner èn fin ussa vegnids analisads istoricamain incendis da guaud en il Grischun mo punctualmain per singulas

11.09
Fotografia or da l'aria da Seewis, 1923

regiuns. Quai pertutga oravant tut ils guauds da l'Engiadina Bassa al cunfin cun l'Austria, en ils quals è vegnida pinada laina a l'engronda durant il temp nov tempriv per las salinas da Hall en il Tirol e per autres minieras en la Val da l'En tirolaisa.¹⁰ Per autres regiuns dal Grischun exista anc in basegn da perscrutaziun fundamental. Questas perscrutaziuns pudess ins far per part sin basa da las retschertgas forestals dal 19. tschientaner, per exemplu da l'inschigner forestal Karl Kasthofer (1777–1853) per la regiun da Filisur.

Assicuranzas cunter donns da fieu stevan – sper las assicuranzas cunter granella – al cumenzament dals fatgs d'assicuranza en Svizra. Assicuranzas per tschertas regiuns èn sa sviluppadas en il decurs dal 19. tschientaner ed han cumplettà las collectas per intets da beneficenza, cun las qualas eran fin lura vegnids pajads mo ils donns ils pli gronds. En il Grischun è la via ad in'assicuranza d'edifizis statala stada anc pli crappusa che en blers auters chantuns da la Svizra. Iniziativas per stgaffir in institut d'assicuranza d'edifizis chantunal èn vegnidas inoltradas gia l'onn 1812 en il Cussegli pitschen, èn però puspè idas en nagut. En vista als numerus incendis catastrofals dals onns 1840 ha il chantun stgaffì l'onn 1849 ina «Kantonale Hülfskasse» che ha pajà – sin basa da duns da beneficenza e d'autras donaziuns – pitschnas prestaziuns da sustegn a las personas donnegiadas. Ina soluziun d'assicuranza n'era quai dentant betg. Suerter plirias iniziativas a partir da l'onn 1880 ha il Cussegli grond acceptà l'onn 1906 in sboz da lescha per in'assicuranza d'edifizis chantunala obligatorica ch'è vegni acceptà la finala en la votaziun dal pievel dals 13 d'october 1907.¹¹

11.08 Incendi da guaud al Calanda, 20–23 d'avust 1943

L'incidenti da guaud al Calanda è sa derasà dals 20–23 d'avust 1943 svelt pervia da la gronda setgira e causa vents fermi. Cumplettamain surt controlla han ins gi l'incidenti pir il cumenzament da settember, damai che fieus ardevan per part en lieus mal accessibels. L'incidenti è l'unic eveniment da questa dimensiun en il Grischun ch'è il resultat d'una malprecauzion en connex cun activitads militares.

1 Cf. Schiess 1899; Caviezel 1900; Maisen 1960; Berger/Berger 1974; Jecklin 1993, p. 332–335; Bundi 1993, p. 469–474.
2 Cf. Meng 1964; Caviezel 1998, p. 66–67 ed 88.
3 Cf. en detagl Caviezel 1998, p. 50–54 (cun ina cumparegaziun d'examplels «buns» e «nauchs» en la revista Heimatshutz dal schaner 1908).
4 Cf. Caviezel 1998, p. 72–73 e 102–103. Per infurmaziuns impurtantas a chaschun d'na inspeziun al lieu va l'engraziamen a signur Markus Sievi, Panaduz.
5 Cf. Stähli e.a. 2006.
6 Cf. Rohr 2011; Liechti 2017.
7 Bavier 1944.
8 Conedera e.a. 1996.
9 Pezzatti e.a. 2019.
10 Cf. Grabherr 1947; Grabherr 1949.
11 Cf. en detagl Roelli 1907; Beer 1987; Caviezel 1998, p. 43; Wanner 2002.

SEEWIS
avant 1863

SEEWIS
1863

edifizi ars giu
nova rait da vias

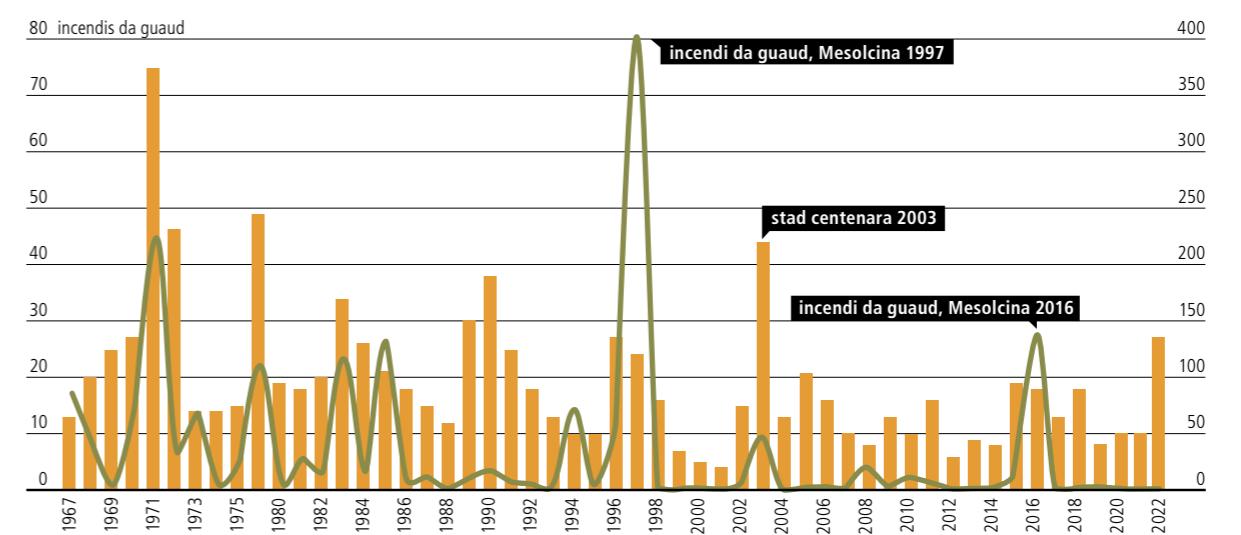
11.03 Seewis avant e suenter l'incendi dals 13 da fanadur 1863

Il plan sutvart mussa il stadi avant l'onn 1863: la rait da vias dal vitg ha blers chantuns, las giassas èn per part fitg stretgas. Sin il plan sutvart vegn documentada la dimensiun da la part brischada. Ils edifizis ars giu èn marcads en mellen stgir. La rait da vias planisada – e silsuenter realisada per propri – cun vias ladas rectangulars (marça cun lila) deviescha cumplettamain dal curs vertent da las vias. Tuttas duas chartas sa basan sin retschertgas contemporanas fatgas directamain suenter l'incendi.

11.04
Incendi da guaud en la regiun Moesa,
1967–2022

Mussads vegnan incendis cun ina dimensiun dal domo che surpassa 1 ha surtsccha da guaud. La regiun en il sid dal San Bernardin è l'uschenumna «hotspot» dal privel d'incendi da guaud dal Grischun. Per regla vegn incendi da guaud favorisads da lungas periodas da setgira ch'po dar en tut las quatter stagions. Quai distinguia las vals dal sid da las Alps da las outras regiuns da la Svizra, nua ch'ina cumulaziun d'incendis da guaud po vegnir constatada mo ils mais da stad, entant ch'il privel durant il mez onn d'enviern è pitschen.

11.05 Incendi da guaud en il Grischun e la dimensiun da lur donns, 1967–2022

La surfatscha da guaud destruida importava avant l'onn 2000 repetidamain dapi che 100 ha, uschia l'onn 1997 quasi 400 ha; er il dumber total d'incendis era tendenzialmain pli aut che suenter la midada del millenni. Bain è il dumber d'incendi da guaud stà durante las stads da setgira 2003, 2015, 2018 e 2022 pli grond che la media, ma la surfatscha donnegiada ha tuttina pudi vegnir tegnida relativamain a mastrin, quai che mussa che la consciencia dals privels è s'augmentada e che las pussaividads da stizzar ils fieus èn sa meglierads. In'exceptziun èn stads mo ils gronds incendis da guaud en la Val Mesauc da l'onn 2016.

dumber d'incendis per onn (scala sanestra)
surtscha da guaud pertutgada en ha (scala dretga)